

6-Mavzu: Pedagogik takt va pedagogik etika.

Reja:

- 1. Takt va pedagogik takt tushunchasi.**
- 2. Taktika va pedagogik taktika**
- 3. Pedagogik taktdan foydalanish shartlari. Axloqiy kategoriyalar.**
- 4. Pedagogik etika va pedagogik odob.**
- 5. Pedagogik mahoratda muloqot etikasi.**

Blits-so'rov savollari

1. Etika deganda nima tushuniladi?
2. Taktika tushunchasini qanday izohlaysiz?
3. Pedagogik nazokat me'yorlari o'qituvchidan nimani talab qiladi?
4. O'qituvchi xulq – atvorida pedagogik nazokat qanday shakllanadi?
5. Yosh o'qituvchi qiyin vaziyatlarda pedagogik nazokatning qanday holatlariga rioya qilishi kerak?
6. Pedagogik nazokat tuyg'usi qanday xususiyatlarga ega?
7. Pedagogikada axloq va odobning muhim xususiyati bo'lgan dilkashlikka ta'rif bering?
8. Yosh o'qituvchining kasbiy faoliyatida dilkashlik qanday namoyon bo'lishi lozim?

Takt va pedagogik takt haqida tushuncha

Takt axloqiy tushuncha bo'lib, u insonlarning o'zaro munosabatlarini muvofiqlashtirish, tartibga solish, insonparvarlik g'oyalariga asoslangan bo'lib, andishali xulq, har qanday ziddiyatli vaziyatlarda ham inson hurmati saqlanib qolishini talab qiladi. Har bir insondan, ayniqsa o'qituvchidan andishali bo'lish talab qilinadi.

Boshqacha qilib aytganda, pedagogik takt bu o'qituvchining ta'lim oluvchilar oldida o'zini tutishni bilishi, ta'lim oluvchining holatini, intilishlari, qiziqishlarini tushuna olishi va eng samarali ta'sir yo'lini topa olishidir.

Pedagogik takt -

o'qituvchi kasbiy mahoratining asosi bo'lib, o'quvchilarga barcha demokratik talablar asosida pedagogik ta'sir o'tkazish, muloqotni insonparvarlik tuyg'ulari asosida o'rnatish o'lchovi, o'quvchilarda mustaqil fikr yuritishni hamda ongli intizomni tarkib toptirish ko'nikmalarini hosil qilish shaklidir.

O‘qituvchining taktik shakllanib
li, u yillar davomida

pedagogik faoliyatda, ustozlar tajribasini o‘rganishda, dars jarayonida, sinfdan tashqari faoliyatda va tarbiyaviy soatlarda o‘quvchilar bilan muloqotda takomillashib boradi. Dars jarayonida pedagogik mahoratning asosi bo‘lmish pedagogik taktga ega bo‘lish o‘qituvchi uchun juda zarurdir.

2. Pedagogik takti qo'llash shartlari

Pedagogik takti qo'llash shartlari

Taktika tanlash turli vaziyatlarda xilma-xil rollarni bajarish bilan bog'liq. Bu haqida ma'lumotni psixoterapevt **A.B.Dobrovich** kitoblaridan olish mumkin.

Bu **to'rtta** pozitsiya bo'lib, ular quyidagicha:

1.

Yuqoridan
pastga

2.

Pastdan
yuqoriga

3.

Yonma-yo
n

3.

Aralashmaslik
pozitsiyasi.

“Yuqoridan pastga” pozitsiyasida o'qituvchi mustaqil hal etishni namoyish etadi, mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi.

Bu pozitsiya “ota-ona” pozitsiyasi.

“Pastdan yuqoriga” pozitsiyasi tobelik, shaxsning o'ziga ishonmasligi. A.B.Dobrovich so'zi bilan aytganda, bu “ta'lim oluvchi” pozitsiyasi.

“Yonma-yon” pozitsiyasida farosatlilik va vazminlik, vaziyatga qarab ish tutish, boshqalarning ham manfaatini o'ylash, o'zi va ular o'rtasida mas'uliyatni to'g'ri taqsimlash ifoda etiladi. Bu “katta odam” pozitsiyasi.

«**Aralashmaslik**» pozitsiyasi – aralashmaslik, faollikni namoyon etmaslik.

Pedagog odobi umuminsoniy va milliy axloqning qonuniyatlari, vazifalari, tamoyillari, tushunchalari, talablari, mezonlarini ta'lim-tarbiya jarayonida oydinlashtirib, pedagogning ta'lim oluvchilar, kasbdoshlari, ota-onalar, ta'lim muassasasi rahbarlari bilan munosabatlarida namoyon bo'ladigan kasbiy-axloqiy xususiyatlari yig'indisidir

Pedagogik etikada muomola odobining biror jihati, masalan, o'qituvchining o'z kasbiga munosabati, burchi alohida tahlil etilishi mumkin. O'qituvchilik kasbi kishiga ma'lum talablarni qo'yadi, lekin muallim bu talablarni qanday bajarayotgani bu talablarda hali aks etmaydi

Pedagogik nazokat –

o‘qituvchi

axloqiy-ma‘naviy qiyofasini namoyon etuvchi me‘yor tuyg‘usi yoki xulq va odob qoidalariga rioya qilishi demakdir.

Pedagogik nazokat o‘qituvchining o‘quvchilar bilan o‘zaro munosabatini tashkil qilish vositasi. Psixologik til bilan aytilganda, nazokat insonning bir qolipdagi barqaror tasavvurlarida mujassamlashgan shaxsiy insoniy hislatlarining yig‘indisidir.

O'qituvchi deyarli har kuni o'quvchilar bilan uchrashadi, savol-javob qiladi, ularning yaxshi xulq va ezgu ishlarini ma'qullaydi, bilimlarini baholaydi, nojo'ya hatti-harakatlari uchun tanbeh berib, lozim bo'lganda tarbiyaviy metodlarni qo'llaydi.

Pedagogik nazokat doimiy izlanishni, ijodkorlikni talab qiladi. Doimiy ijodiy izlanishda bo'lgan o'qituvchi tadqiqotchilik ko'nikma va malakalariga ega bo'ladi, ilm-fan muammolari, tarbiya etikasi va psixologiyasi yuzasidan erkin fikr yuritadi.

*O'quvchilar bilan munosabatlarda
pedagogik nazokatni qo'llash
natijasida:*

*o'qituvchi
o'quvchilarning
xarakterini, ichki
dunyasini yaxshi
bilib oladi,
o'quvchilar bilan
munosabatda
do'stona muloqot
qilish imkoniyatlari
paydo bo'ladi;*

*o'qituvchi
o'quvchilar bilan
chin ko'ngildan
bir-biriga yaqin
bo'ladi, ba'zan
eshitmasligi kerak
bo'lgan
o'quvchilarning
o'zaro sirli gaplarini
eshitmasdan o'tib
ketishi mumkin,
negaki o'zgarar
gapini tinglash
odobsizlik*

*o'qituvchi ba'zan
o'quvchilar
jamoasining kundalik
ishlariga
aralashmasligi,
jamoada ro'y
beradigan ba'zi
ko'ngilsiz hodisalarni
ijobiy hal etishni
jamo faollari
zimmasiga havola
etishi mumkin.*

5. Pedagogik nazokatning mohiyati va xususiyatlari

O'qituvchining
pedagogik nazokati
mohiyati

avvalo etnopedagogik tuyg'ular, *milliy qadriyatlar, urf-odat* va *an'analar, o'zbekona tavoze* va *muomala madaniyati*, o'quvchilar jamoasiga singib keta oladigan har qanday ijtimoiy muhitga moslashuvchi individual qobiliyatlar, kasbiy bilim, ko'nikma va malakalar mujassamlashgan bo'ladi

Yosh avlod tarbiyasida o'qituvchi eng qiyin vaziyatlarda ham pedagogik nazokatning quyidagi holatlariga rioya qilishi va ushbu faoliyatga o'zini moslashtirishi lozim:

- 1. *emotsional his tuyg'ular va kechinmalarda, stress va affekt holatlarida o'zini boshqara olish qoidalariga rioya qilish;***
- 2. o'zining xulq-atvor xususiyatlarini doimiy bir muvozanatda saqlagan holda qo'llash;**
- 3. *bachkana qiliqlar, ortiqcha hatti-harakatlar, pedagogik etikaga to'g'ri kelmaydigan bema'ni so'zlardan o'zini qat'iy tiyish;***
- 4. o'qituvchiga xos notiqlik san'ati sirlarini puxta egallash, o'quvchi shaxsiga og'ir ta'sir etadigan, uning ruhiyatini jarohatlaydigan iboralarni ishlatmaslik, muomalada, jazo metodlaridan foydalanishda qo'pol va dag'al so'zlar qo'llamaslik;**
- 5. *dars jarayonida hissiy, aqliy bilim berishda belgilangan muayyan psixologik va fiziologik me'yorlarga asoslanish, manmanlikka yo'l qo'ymaslik, o'z holatidan boshqa holatga o'tishdan saqlanish;***
- 6. o'qituvchilar jamoasi va o'quvchilar bilan, ota-onalar hamda notanish kishilar bilan munosabatda kommunikativ qobiliyatning rasmiy va qat'iy muomala hamda ishbilarmonlik uslublariga asoslanish.**

Pedagogik nazokatning quyidagi xususiyatlari hozirgi kunda muvaffaqiyat poydevori hisoblana

**sinf jamoasida ongli intizomni vujudga keltiradi;
o'quvchilar bilan haqiqiy muloqot madaniyatiga erishadi**

intizomni vujudga keltiradi; o'quvchilar bilan haqiqiy
muloqot madaniyatiga erishadi;

**o'qituvchi sinfda yakka (avtoritar) hukmronlikdan, erkin
muloqotga o'tib, demokratik prinsiplar asosida pedagogik
faoliyatga kirishish shaklini qo'llaydi;**

**o'quvchilarni ongli ravishda tartib-intizomga muloqot
asosida o'rgatadi.**

*Psixologlar o'qituvchilarning dilkashlik xususiyati
ikki toifadagi odamlar xarakterida
mujassamlashgan deb ta'kidlaydilar:*

Birinchisi, ekstravert shaxslar: Ular barcha ishlarda faol, jiddiy va vazmin, osoyishtalikka va tashqi ta'sirchanlikka moyil kishilardir.

Ikkinchisi, introvert shaxslar: Ular faqat o'z ichki olamiga beriluvchan, atrofidagi odamlarga aralashmaydigan, o'z-o'zini nazorat qilishga, doimo ichki xavotirga moyil kishilardir.

O'qituvchining dilkashligi – uchta tarkibiy qismni birlashtiruvchi jarayondir:

Muloqotda zaruriyatning mavjudligi;

kommunikativ ko'nikma va malakalarga ega bo'lish.

muloqotdan keyin, muloqot paytida, muloqotgacha yaxshi kayfiyat;

Yosh o‘qituvchilarning kasbiy-pedagogik dilkashligini o‘rganish DASTURI

I.

1. O‘zingizda kishilar bilan muloqotga ehtiyoj sezasizmi?
2. Yolg‘iz o‘zingiz qolganingizda zerikasizmi, odamlar orasida bo‘lishni istaysizmi, yoki aksincha, yolg‘iz qolishdan qoniqish hosil qilasizmi?
3. Ko‘chada tanishingizni ko‘rib qolsangiz, u bilan gaplashish istagi paydo bo‘ladimi, yoki ehtimoliy suhbatdan qochishni istaysizmi?
4. Tanish do‘stlaringiz ko‘pmi?
5. Nima deb o‘ylaysiz, tanishlaringiz siz bilan muloqotdan zavq olishadilarmi?
6. Zaruriyat yuzasidan notanish kishilar bilan oson muloqotga kirisha olasizmi?
7. Telefonda uzoq gaplashasizmi (do‘stlaringiz, tanishlaringiz, hamkasblaringizga qaraganda)?
8. Sizda ba‘zan shunday holat bo‘ladimi: masalan, jamoa bilan doimiy muloqot qilishdan charchagansiz, yolg‘iz o‘zingiz qolishni istaysiz, ammo bir necha soniya vaqt o‘tmasdan, siz yana kishilar va do‘stlaringiz bilan muloqot qilishga ehtiyoj his qilasizmi?
9. Ba‘zan tanishlaringiz haqida o‘ylaganingizda ular bilan gaplashish istagi paydo bo‘ladimi va suhbatning lozim bo‘lgan mavzusi ham topiladimi?

1. O‘quvchilar bilan muloqotga kirishish istagida doimiy ehtiyojni his qilasizmi?
2. Ishdan bo‘sh vaqtlaringizda bolalar va o‘quvchilaringiz haqida o‘ylaysizmi?
3. Sizda shunday holat bo‘ladimi: masalan, o‘qigan kitobingiz haqida yoki ijtimoiy hayotda ro‘y bergan biror taassurotli hodisa haqida o‘quvchilaringizga aytib berish, o‘z mulohazalaringizni bildirish istagi paydo bo‘ladi? Bu holatingizni batafsilroq sharhlab bering.
4. Bolalar, sinf, ular bilan muloqot qilish haqida o‘ylaganingizda sizda birdaniga o‘qitish, tarbiyalash istagi paydo bo‘ladimi?
5. O‘quvchilarga ta‘til berilgan paytlarda ular bilan muloqot qilish istagi sizda paydo bo‘ladimi?
6. Sizning ishchanlik faoliyatingizga, o‘quvchilar bilan bo‘lajak muloqot jarayonini qanday tashkil etish va ular haqida o‘ylashingiz ta‘sir etadimi, nima deb o‘ylaysiz?
7. O‘quvchilar jamoasi bilan o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar oldidan maktabga kelganingizda siz qanday taassurotni his etasiz? Batafsil tahlil qiling.
8. Ma‘lumki, tanaffus payti – ta‘lim muassasasi hayotida sershovqin payt. Bu vaqtda sizni qanday his-hayajon qamrab oladi: befarqlik, asabiylashish holati, charchoq va toliqish, o‘quvchilarni kuzatish va ayrimlariga tanbeh berish istagi, bu ko‘rinishdan qoniqish hissi?
9. Dars oldidan o‘qituvchilar xonasidasiz: sinf jamoasi bilan bo‘lajak muloqot haqida o‘ylaysizmi, bu o‘y va fikrlar ishchanlik kayfiyatingizga qanday ta‘sir etadi?
0. Sinfga kirib kelishingiz, o‘quvchilar bilan salomlashish, umuman darsning boshlanishi, ushbu vaziyatlar sizga qanday ta‘sir etadi (tez harakat qilishga da‘vat etadi, ishchanlik kayfiyatini uyg‘otadi, tetiklantiradi, ko‘ngillarga yaxshi kayfiyat bag‘ishlaydi, umuman ta‘sir qilmaydi va hokazo.)?

III.

1. O'quvchilar bilan odatiy, nisbatan barqaror pedagogik muloqot usullari sizda shakllanganmi yoki yo'qmi: uni tahlil qiling?
2. Siz tanlagan muloqot usullari pedagogik faoliyatingizda sizga qanchalik yordam beradi deb o'ylaysiz?
3. Siz o'zlashtirgan muloqot usullari dars jarayonida paydo bo'ladigan kutilmagan vaziyatlarda qanday ahamiyatga ega?
4. Siz odamlar bilan kundalik muloqot qilish va sinf jamoasiga dars o'tish davomida o'quvchilar bilan bo'ladigan muloqotni farqlay olasizmi? Agar farqlasangiz, bu farqlar nimalardan iborat?
5. Sinfdagi pedagogik muloqotingiz paytida odamlar bilan kundalik muloqotdan farqli nimalar paydo bo'ladi?
6. Sinf jamoasi bilan pedagogik muloqot usullarini, ba'zan kishilar bilan odatiy kundalik muloqot qilish vaziyatiga ko'chirgan holatlaringiz bo'ladimi? Tahlil qiling.

E'TIBORINGIZ UCHUN RAHMAT!

